

STUDIE ORIENTÁLNÍ

I

(*Hroby a hřbitovy*)

JEN PLAVEC NA ŠIRÉM MOŘI ZAŠIJE MRTVÉHO prostě do pytle, přiváže železnou kouli a zapustí kdekoliv do vody — a není ani památky více po místě pohřebním, leda puntík tuhou učiněný na mapě námořníkově nebo vznešený, věčně nehybný kříž z nebeských hvězd. Takto není a nebylo národa; jenž by se nestaral o své mrtvé, je to první známka kultury, a z hrobů, do nichž před tisíci lety vkládali, co jim drahé bylo, poznáváme nyní, co vůbec bylo.

Americký divoch nasypává mohylu nad drahou mrtvolou, aby měl místečko, kde se občas vyplakat, právě tak, jako nasypávali je otcové naši —

mohylu, na ni kalinu —
kalinu, po níž ptáče skáče,
mohylu, nad níž srdce pláče.

Asijský Tatar zaváží posud mrtvoly do skalních hřbitovů, jak činili Arabové před tisíci lety v horách Arabie Kamenité a křesťané v římských katakombách. Mohyly, kurhany jsou roztroušeny po celém světě a kamenný hrob a kamenný sarkofág na statisíci míst svědčí o starosti a lásce lidské. Starost o hrob je vrozena veškerému lidstvu bez rozdílu náboženství. Kde pak náboženství toho výslovně vyžaduje, je hrob skoro předmětem nejdůležitějším. Egypťané, kteříž měli život jen za krátkou pouť k smrti a smrt za život vlastní, stavěli celá města mrtvých a pro krále své stavěli vrchovité pyramidy.

Není ale nikde větší lásky k hrobům a hřbitovům než ve světě mohamedánském. Byla ovšem již před Mohamedem po krajinách těch, ale prorok ji vlastními slovy posvětil nanovo. Již počínal podlehat jathribské zimnici, když si vyšel za noci na hřbitov jižně od Mediny ležící, aby požehnal

mrtvým. „Blaze vám, vy obyvatelé hrobů, váš stav je lepší než stav živých!“ A ta slova opakuje každý mohamedán, kráčející hřbitovem. Po celém světě není větších a celistvým svým rázem zajímavějších hřbitovů než u muselmanů. Nesmírná lada jsou pokryta podzemními příbytky těch, kteří tu čekají, až Mohamed zasedne na sloup v Jerusalemě a soudit bude. Bude soud poslední pro všechny, třeba dle náhledu věřících nikdo za zásluhy své, vždy jen z milosti Allahovy dojde ráje. A bude soud krátký. Sotva je mrtvý pohřben, již ho navštěvují v hrobě andělé Monker a Naker, aby ho vyslyšali. Mohamedán myslí na poslední soud po celý den, třeba ovšem jen mechanicky. Myje-li si obličej, modlí se: „O bože, leskem svým obestři můj obličej v den onen, kdy obličeje se lesknouti budou, a neučiň jej černým v den, kdy obličeje zčernají!“ Při mytí pravice říká: „O bože, dej mně knihu mou do mé pravice a účtuj se mnou dle své milosti a svého odpuštění“ (spravedlivý obdrží knihu, v níž jsou jeho skutky zapsány, do pravé ruky)! A při mytí nohou praví: „Bože, posilniž nohu mou, až vkročí na most Sirath, onoho dne, kdy nohy při strašném přechodu tom třásti se a klopýtati budou!“ Černý svatý kámen Kaaby (jenž byv dřív andělem, majícím Adama chrániti před pádem, byl pak zaklet do nynější své podoby) obdrží zas oči, uši a ústa a bude vydávati svědectví poutníkům, andělé vyndají srdce každého věřícího z prsou jeho, aby dokázali, je-li bílé nebo černé. Proceduru tu prý vykonali na Mohamedu již zaživa, pokud byl ještě hochem. —

Nejstarší formou hrobu byla zajisté také zde mohyla. Alespoň jsou hroby, do nichž orientální pověst vkládá Adama, Evu, Josuu atd., celými vrchy. Myslitiť sobě povždy osoby ty posvátné co obry. U Džiddy ukazují hrob Evin a dle rozměru jeho byla by hora Arafa Evě šla sotva po kyčle. V údolí Mina nalezá se zase hrob Adamův — nad jeho pupkem mohla by stát velká mešita. Když vjíždíš z Černého moře do Bosporu, spatříš hned vlevo, naproti rozkošnému Boejukdere, nejvyšší horu bosporskou, Juša Dagh, hrob Josuův. Josua byl takový obr, že sedě na hoře té myl sobě dolé v Bosporu nohy. Všechny mythické a polomythické osoby Starého Zákona

svého nalezáme také v tradicích mohamedánských. Jeť to přirozeno, že zabrali také oni vše, dle světového náboženského svého náhledu, dle něhož „byla Mekka již svatyní dřív, než Sirius byl stvořen“, a v mešitě Ommajadův (v Damašku) bude Allah vzýván ještě čtyřicet let po skončení světa!

Největší zvláštností ale mohamedánského světa hřbitovního jsou dávno již a posud mausolea, stojící buď o sobě, nebo spojená se hřbitovy. Turecký a arabský kmen vůbec vyznačují se velkou starostlivostí o hroby, náboženství přičinilo ostatek a saracénská architektura i osmanská její obdoba dodaly typickou, překrásnou formu — ovšem pro hroby lidí nejbohatších, předně panovníkův. Světoznámy jsou kahýrské hroby chalifů a „turby“ cařihradské, syrské a palestinské. Ano, mausolea ta rozšířila se až do Indie. Slavny jsou hroby mogulův v Delhi a básníci opěvují skvostná mausolea jich favoritek, vystavěná ve věčně zelených zahradách, na břehu svaté řeky Džumny, jež se zpěvným šepotem „proudí se kolem mramorových prahů, kolem hrobů zasvěcených lásce“. Víc než u hrobu Heloisy bylo již písní zaštkáno nad hrobem krásné Nurmahel!

Kahýrské hrobky chalifů již pustnou a rozpadávají se — kdožpak se stará o památku tyranů v y m ř e l ý c h! — zato jsou mausolea či turby cařihradské posud ve květu, jako osmanští vladaři sami. Obyčejně stojí poblíž mešity, stranou k Mekce na znamení, že mrtví zde pohřbení nastoupili již cestu k proroku. V Cařihradě mají mimo sultány a jich rodiny také slavnější a bohatší občané jednotliví turby své, turby sultánské jsou ovšem nepoměrně skvostnější. Jsou mimo mešity a mimo veřejné fontány nejpřednější architektonickou ozdobou města. Sloh je prarozdílný, někdy čistě saracénský, někdy smíšený vlašský a řecký; někdy se podobají malé mešitě bez minaretů, někdy velkolepému fontánu. Hlavní částí jich je pěkná kuple s trochu fantastickým zakončením do výše; četná okna, barevně zasklená, pestře a krásně mřížovaná, prolamují zed', vysoké stinné stromoví šíří kolem chlad, růžové sady naplňují vzduch vůní a zed' a zámky drží „luzu“ v povzdálí. Nejpěknější a nejčastěji vyobrazované jsou turba sultána Solimana, Mahmuda II. a sultánky Valide Guelnar (na předměstí ejubském).

Zaklepem na vysoká zelená vrata některé turby. Po malé chvílce vrzá klíč v zámku a starý derviš, v bílém havu a zeleném turbanu, nám otvírá. Pozdravuje vlídně — vždyť je naděje na bachšiš! — a jde před námi. Kráčíme po nevelkém dvoře, pokrytém pečlivě urovnaným pískem a vroubeném tmavozelenými sady. Nejdřív vejdem do chladné předsíně, jejíž podlaha je pokryta rákosím. Derviš nám tu ukazuje staré saracénské hodiny. Pak zujem boty a vstupujem do turby.

Vysoká, rozložená kuple rozestírá se nad námi, chlad nás ovívá, barevné stíny poletují kolem nás. Podlaha je pokryta měkkými koberci, stěny vyzdobeny tureckými, zlatými nápisy, svítlny a obarvená pštrosí vejce visí na hedvábných strunách ve výši. Před námi je celá kolonie „sanduk“ čili sarkofágů. Leží tu sultán se svou matkou a všemi dětmi svými. Veškeré sanduky jsou postaveny jihozápadně, k Mekce.

Pod největší sandukou leží sultán dole v zemi, sanduka sama, čtyrhenná, se svrškem as šestihenným, je prázdná. Je okrášlena nejprv kusem hedvábné, vyšívané opony svaté Kaaby, pak pokryta šesti, po délce složenými šálami. Na konci sanduky zdvíhá se sloupek, na něm je fez a kolem fezu otočena sedmá šála v turban. Zlatě vyšívané nápisy svědčí o jmenu a činech toho, kdož zde leží. Bohatý parmaklik čili mříž z dřeva cedrového, prokládaného perletí, objímá a odděluje sanduku od ostatních. Na fezu třpytí se velká hvězda z brillantů, jejíž cena jde snad do statisíců. Leží-li tu také korunní princ, je bílý turban jeho rovněž ozdoben brillanty a černými volavčími péry, příznakem to princů vůbec. Ostatní sanduky jsou menší a jednodušší, přes sanduky pohřbených zde ženštin jsou jen dvě šály položeny a turban tu ovšem schází.

Před sandukami stojí klekátka a obyčejně leží na nich koran, opsaný sultánem samým. Ještě tu bývají některé památnosti jiné, na př. v jedné z turb také nevelký model mešity mekkské, dávající dosti dobrý pojem o té svatyni. Kolem prázdné čtverhenné, podlouhlé prostory, v jejímž jednom koutě stojí ta staroslavná Kaaba, čtyrhenná věž, jejíž základy položil prý již — Adam, běží polokryté ambity se slou-

pením. Sedm nepravidelně rozdělených minaretů dovršuje celek. Je to jediná mešita, která má sedm minaretů.

Takové turby nesmírně rychle se plní a kolonie vzrostou někdy přes noc. Murad III., který nastoupil po Selimovi ožralci, dal hned za první noci vlády své zavraždit pět svých bratří; byli pochováni v turbě Selima II. a dobrý jich bratr rozdal nad hroby jich mnoho almužny a dal v prospěch jich duší velmi často zde čítat koran. Jeho syn Mohamed III. byl ještě hodnější, měl víc bratří a příležitosti k tomu; dal sedmnáct bratří poškrtit a jejich rakve nesli hned za rakví otcovou, také do té turby u Aji Sofii. Pozděj dal popravit také vlastního syna Mahmuda a matku jeho hodit do Bosporu. A t. d.

Ovšem zajímavější než všechna mausolea panská jsou pro nás také v Orientu hřbitovy veřejné. Ale v nich je pak rovněž týž velký rozdíl, jaký v Orientu vůbec přeastře se značí mezi bydlišti tureckými a arabskými. Syrie, Palestina, Egypt jsou kamenitá nebo písečná poušť, ráz pouště je vtištěn všemu, i lidem, i bílým domům, i ohraženým rolím, i hřbitovům. Malá Asie, evropské Turecko jsou již zeměmi vlhkými, poměrně zelenými; zde se zelená i hřbitov. Hřbitov kahýrský prostředkuje jaksi přechod mezi městem a pouští, není na něm ani keře a písek zasypává část po části; hřbitovy cařihradské udržují se a rostou do nekonečna, jsou zrovna v městě a spojeny se životem, na každý nový hrob sází Turek novou cypřiš a hroby se rozkládají vždy dál a cypřiše se rozbují v celý les. Arabské hřbitovy šklebí se na život jako vybělelé kosti, jako hltavé jícny, turecké jsou příjemnou procházkou. Arab je i na hřbitově člověkem starším, Turek mladším.

Toliko mezi mohamedány mají úplnou platnost slova Anastasia Grüna: „Hrob je jediná stálá věc na světě.“ Věky přecházejí a mrtvý spí klidně v hrobě svém, pokud snad déšť vše nerozmočí a bouř a vítr poslední prášek neroznese. Člověk neodvází se sáhnout na hrob; kdo pohřben, má pokoj do věčnosti. Zde není žádného dokupování po sedmi letech a žádného vykupování provždy jako u nás, a na náhrobcích není těch protivných nápisů jako na hrobech hřbitovů pařížských, „concession temporaire“ a „concession à perpétuité“. Zde neznají ani šachet, nikde nepřijdou dvě mrtvoly nad

sebe, každá dostane hrob svůj. Tím také vzrůstají hřbitovy tak do nekonečna, že na př. skutarský pokrývá přes půl čtvereční míle a černé vysoké cypřiše jeho vzrostly na ten rozlehlý krásný les. Takovým lesem musí se později povozům a koňům razit zvláštní cesty, neboť postaviv náhrobek málo již se stará mohamedán dále o hrob, neleží-li v něm osoba zvláště svatá. Sotva že pěšák projde někde tou směsicí kamenů a stromů.

Mluvím tu předně o hřbitovech cařihradských, největších to ve světě. Tak velkých a také četných, že kdyby nebyl přišel konečně zákaz pochovávat na každém prostranství uvnitř města i v zahrádkách hned vedle domů, již by nyní živí mrtvým ustupovati museli. Jdeš-li ulicemi města, spatříš každý okamžik pobořenou zdí malý nějaký hřbitovek soukromý; bývalá zahrádka, jejíž sady již dávno ustoupily cypřišům a kamenům. Obyvatelům je nyní místo to stejně příjemné, ba příjemnější. Smrt nemá pro ně hrůzy, poslední hodinku svou vyčkávají klidně, vždyť neznají pekla, jen předpekli, jímž konečně přece projdou k blaženosti. Bohatší Turek rád si zakoupí dům zrovna u vchodu ku hřbitovu, aby měl pomíjejnost života stále před očima. Procházka mužských i ženských také vede obyčejně sem, kde si rozsednou s hořícími čibuky po kamenech, vaří kávu a se rozovídají. Jak již praveno, nemají daleko, leda ti, kteří zajíždějí přes Bospor na hřbitov skutarský, kamž mimo na Ejub Turek cařihradský nejraděj se dává pochovávat — jeť asijská půda světější a jistší také do budoucnosti před psy křesťany. Kam jen zajdeš, vidíš hřbitov, vždy malebný, vždy oživený, vyjma ty pedanticky nastrojené hřbitovy křesťanské nebo ten rovněž obrovský židovský nad čtvrtí Chaskjoei, neostíněný ani jediným stromem, neozdobený ni jednou květinou a pokrytý jen svými kamennými pětihrany. Mezi křesťanskou čtvrtí Pera a tureckou Kassim Paša je hned jeden turecký hřbitov rozlehlý a ještě větší je na předměstí ejubském *). Předměstí to je až zcela v pozadí Zlatého rohu, ale od hřbitova jeho táhnou

*) U spojení s mešitou. Takové hřbitovy u mešit nazývají se „bostan“ (zahrada), dle Mediny, kde na bostanu prorok pochován.

le podél městských zdí cypřiše a náhrobky až k břehu Bílého moře, dobrá hodina cesty koňmo. Jeť tu tak často velké umírání, hltavé mory a tolik smrtí násilných!

S ničím nemá Turek takový spěch jako s pohřbem. Sotvaže někdo umřel, umyjí ho dle předpisu, položí na máry, přikryjou šatem, několik přátel a známých vyzdvihne máry na ramena a krokem co možná rychlým jde to k pohřebišti. Nesmekej před průvodem a nelituj, urazil bys, vždyť mrtvý je šťasten! Tam ho uloží do hrobu, obličejem k Mekce, dají mu dlaně k uším jako při modlitbě a rychle ho posypou troškem hlíny, „aby více netrpěl“. Pak dá kněz mrtvému několik otázek pravověrných, mlčení se vykládá za souhlas, přátelé řeknou „amin“ a jdou, aby měl mrtvý již pokoj.

Každý hrob se označí náhrobkem. Chudý obdrží alespoň dva kamenné sloupky, vyšší k hlavě, nižší k nohous, nebo i jen sloupky dřevěné, barevně natřené. Zámožnější obdrží podezděnou kamennou plochu přes hrob. Tato plocha je uprostřed podél rozštípnuta, neboť zákon nedovoluje úplné pokrytí hrobu. Otvorem tím přicházejí zkušební andělé Monker a Naker. V koncích plotny jsou vydlabány důlky; příbuzní nalévají do nich mléka a tekutin vonných, brzy ale slouží důlky jen prvotnímu svému určení, aby totiž nachytala se do nich dešťová voda a napájela ptactvo hřbitova. Ptactva, zvláště holubů, je po tureckých hřbitovech síla. Pták je mohamedánu dosti svatým. Jako Egypťané staří věřili, že duše v podobě ptačí navštěvuje mrtvolu, věří cos podobného také Turek. Bylť Mohamed u svých současníků našel víru tu, přijal ji za svou a učil sám, že na př. duše mučedníkův přecházejí do těl ptačat zelených a v podobě té že pijí z rajských potoků.

Pomníky ještě nákladnějších hrobů nejsou zvláště vysoký. Obyčejně je to na tři stopy od země se povznášející bílý mramorový sarkofág, nahoře nepokrytý. Místo sloupku u hlavy je trochu vyšší mramorová deska, as stopu široká, malbou a zlatem ozdobená. Konec její vybíhá v kouli, představující lidskou hlavu, na níž vytesán turban nebo jen fez, červeně natřený. U hrobů ženských končí svršek desky v lotos, v révu, v mušli. Sloupky u nohou jsou pokryty dlabanými nebo na-

malovanými květinami. Náhrobky lidí nejbohatších podobají se často krásným klecím. Bohaté a vysoké zábradlí zelené, poseté zlatými rosetami, objímá celý hrob, a růžové a jasmínové keře pnou se po něm do výše.

Nápis na sarkofágu, obyčejně zlatě na modru psán, bývá velmi jednoduchý: jmeno, stav, den úmrtí, před tím nějaké oslovení boha, na konci prosba za modlitbu. „Bůh jediný je věčný! Přistupte blíže k hrobu mému, přátelé! Bůh budiž milostiv všem věřícím a Ismailu agovi, setníku. Modlete se za něho! 7. Silhidže 1217 (1802).“ Jen na hrobech lidí vládním násilím utracených nebývá prosba za modlitbu. Takových hrobů je hrůzně mnoho, a nápisy jejich jsou naivně dojemny. „Zde leží pozůstatky Erganyana Aretina, bankéře Vysoké porty. Jeho ctnosti zářily jako zlato; jmění si získal jen pilností a správným obchodem; jeho dobročinnost byla neobmezena, jeho slovo vždy spolehlivé. Rozžehnal se s rodinou svou dne — —, spoléhaje se v milost boží a žehnaje ruce, která mu otevřela brány nebes.“ Nad tím choulí se trup, držící sřatou hlavu v rukou. „Zde odpočívá Agyp Acnavorian, dohlížitel v mincovně. Otcové litují ho co dobrého syna, děti ho oplakávají co něžného otce, bratři truchlí po něm — —. Andělé mu podávali ruce, když dne — — císařská vůle rozhodla, aby skončeny byly čestné jeho práce.“ *) Nad tím obraz oběsence.

Na mřížích hrobů svatých, jako Josuova, dervíše Tašiloby, praporečníka Ejuba atd. vidíš vždy rozličné hadry a cáry rozvěšeny. Jsou to kusy šatstva lidí nemocných; čím víc hadřík vyvětrává, tím víc ubývá choroby. Zvláště hrob Ejubův je posvátný, a to pro celý svět mohamedánský. Ejub (vlastně trojslabičně Eïub = Job) byl praporečníkem prorokovým a padl zde před Byzanci již za prvního útoku Saracénův, podniknutého r. 668 chalifem Jesidem z Damašku. V mešitě ejubské opásávají každého nového žoldána mečem a vlastní turba praporečnickova je posud každému křesťanu nepřístupna. Z celého evropského Turecka, ba až z vnitřku Malé Asie dávají pobožní bohatí Turci dovážet sem mrtvoly své, aby le-

*) White.

žely poblíž svatého praporečnicka. Za drahé, tuze drahé peníze prodávají kněží každé bližší místečko, a obdržují, mnoho-li žádají. Co by také měli příbuzní činit s tou mrtvolou, s níž už byli v parném jižním slunci třeba dvě až tři neděle na cestě! Popisuje-li Vambery, že viděl takové „karavany mrtvých“ v Persii, mohl je vidět blíž. Plstí pokrytá rakev houpe se na mezku, mrzutě a churavě klopýtajícím. Pán jeho kluše bled a zemdlen opodál, a kdožkoli ještě zde sprovází, drží se ve vzdálí vzdor tomu, že „tělo zbožných jen růžemi a jasmínem dýše“. Zdaleka již cítíš zápach ten morový, a potkáš-li se za noci s takovým nebezpečným průvodem, bodneš do koně, zatajíš dech, po chvilkách jen lehýnce oddychněš — ale věčnost to trvá, než unikneš morovému vzduchu.

II

(P s i)

VE MĚSTECH ORIENTÁLNÍCH JSOU HLAVNĚ OBYVATELÉ dvojí: lidé a psi. Totiž také ještě jiní tvorové, ale ti jsou v podruží člověka. Pes je pánem svým, zcela svým. Člověk je majitelem domu, pes zříceniny a ulice. Jeden druhého sobě takřka nevšímá, soused sousedem patrně opovrhne. Ale nemůžeš je odloučit od sebe, mluvíš-li o městě, musíš také mluvit o jeho psech, vypočítáváš-li na př., že má Cařihrad 800.000 obyvatelů, musíš dodat — a 80.000 psů. Bez lidí by Cařihrad, Jerusalem, Kahýra byly pouhou ovšem pouští, bez psů by ale byly ještě něčím horším.

Psi jsou tu nyní v opovržení, ale byly doby, kdy sobě jich Východ a Jih vážil. Již co pokrmu sobě jich vážil, vždyť je známo, že jako nyní ještě někteří národové asijské, afričtí a američtí psy krmí a jakoby brav na trh přihánějí, pojídali jich také národové „klasičtí“. Hippokrates praví, že psí maso dodává síly, a Virgil odporučuje úpravu „máslem a syrovátkou“. Vážili sobě jich také co věrných strážců: císař Adrián dal psa zvláště věrného pchřbít za velké pocty, Alexandr pojmenoval město dle psa, u Athenčků měli dle Plutarcha psa jistého, který prozradil chrámové lupiče, za státního pensio-

nistu, a Korintští postavili onomu hafanu, který při nepřátelském nočním útoku na jich tvrz jediný z 49 bdělých naživu zbyl a stráž probudil, čestný sloup, dali mu stříbrný obojek a měl se dobře až do smrti. Zato byl v Římě zas o výroční paměť oné noci, za které husy kdys byly bdělostí svou zahanbily psy, vždy na Kapitolu pes nějaký ukrutně ubičován. U Řeků a Římanů platili psi, jichž štěkot plašil strašidla a zlé duchy, za oběť bohům milou, třeba jich tolik neutráceli jako staří Švédové, kteří v žertvu ubíjeli po devět dní vždy devadesát devět denně. Jako měli Egypťané býka za boha, měli Ethiopové psa za krále — a když ztučněl, snědli ho. Psy považovali Egypťané za svaté. Scípnul-li jim nějaký, ostříhala si rodina vlasy na znamení smutku. Slavená Anubis měla lidské tělo s psí hlavou, obraz to moudrosti spojené s věrností. Sirius, jehož zjevení se na obloze věrně oznamovalo vystupování Nilu, dostal příjmi „psí hvězda“. A t. d., abych neunavil!

A v tomtéž Egyptě je nyní „pes“ nadávkou nejstrašnější, tak pro křesťany, nad něž není horších na světě. Jen Hindu, který věří, že duše zlých se ve psím těle kaje, vyrovnává se záští svou mohamedánům. Mohamedán považuje psa za „niggis“ — nábožensky nečistého — a naučil se tomu nejspíš od starých Hebreů, jež Mojžíš očisťoval z modloslužeb egyptských a jichž knihy svaté, Zákon Starý i Nový, psa připomínají jen s opovržením.*) Podivno, jedinou „výtvárnou“ okrasou, kterou vidíš v zahradách moslémských, jsou právě psi hlínění a porculánoví, ale originál musí přespávat venku na ulici a uložit se v blátě. V Orientu nedostane se pes nikdy do lidského bytu. Člověk ho nemiluje a vytrpí leda před domem nebo poblíž tábora co stráž proti zvířatům horším. Prší-li, odežene psa i z ulice, neboť jediná kapka, která by z otrása-jícího se zvířete přelítla na něho, znečistila by ho nadlouho.**)

*) A přec byl pes dle pověsti Talmudu stvořen ze zbytku téže hlíny, z níž stvořen člověk!

***) Ovšem, pašeti některému evropskému jde zábava a honba již nad náboženství, a tu se pak tvrdí, že chrtí a psi stavěcí jsou v ý m i n k o u: mimo honbu jsou prý uvázáni a nemohou se ničím znečistit.

Toliko k čubám s mlád'aty má mohamedán trochu ohledu, ačkoliv vůbec psům málokdy ublíží ranou; jeť i přísně zapovězeno psy týrat.

Bídným pariou je pes po veškerém Orientu, od východního břehu Jaderského moře až po vesnice hindostanské. Za to se také chová a mstí jako paria. Nikoho nemiluje mimo svou rodinu, k žádnému se nelichotí, nikomu není k radosti a jedinou jeho pohnůtkou je hlad. Scéna mezi novým Ulysem a jeho Argem — jak ji Homér tak podrobně až na každou veš popisuje — není tu možna. Pes na Východu nemá žádného pána, a bylo by mu milo, kdyby mohl mrtvolu pána, před jehož domem sbírá odpadky, volně sežrat. Také se velmi často, zvláště v Kahýře stává, že pes vyhrabe na hřbitově mrtvolu z písku — šel soucitně za pohřbem, schoval se pak mezi náhrobky a vyčkal noci. Domnívá se mít právo na každý „odpadek“ a každé tělo mrtvé. A v tom leží zároveň jeho společenský význam zdejší, jeho pravý poměr k člověku. Je-li jinde „okem pastýřovým“, „pravicí myslivcovou“, „nohou žebrákovou“, „přítelem opuštěného“, „vůdcem zbloudilého“, je-li vůbec podle místa, kraje a lidí vždy tím, čím býti má, zvířetem nejužitečnějším, je jím také zde: zde na Východě je policajtem, zdravotním úředníkem. Beze psů by mor a cholera ve větších městech ani nepřestaly. V parných pásmech západní polovice naší zeměkoule slouží sup, na východní polovici pes stejnému účeli. Pes Východu je tedy „dobrý“, ale jen z hladu. Pes je orientálnější než Orientál sám: o tomto se praví, že jí a stráví vše, mimo věci nábožensky nečisté, pes se neohlíží po nečistotě pražádné.

Nynější khedive Ismail paša začal psy kahýrské utrejchem otravovat, — aby kahýrské ulice zpodobaly se evropským —, ale již toho zase moudře nechal. Přec přichází na ně zas jinde a občas velké umírání. V Jerusalemě, kvůli návštěvě císařově, byli otráveni skoro všichni (již se zase vzmožili) a v Cařihradě otravují křesťanští obyvatelé čtvrti Pery je vždy zas, kdykoli se v jich ulicích trochu rozmnoží. Nemocí má pes na Východě velmi málo, psinku nikdy.

Bůh ví, kdy a jak orientální pes zdivočil a z kterého vyšel plemene. I původ našeho domácího psa sahá do dob před-

historických — jakž psí historik Walther dovozuje — kterak bychom mohli poznat původ na psu zdivočilém! Myslí se jen, že „buansu“ z Nepalu byl praotcem. Pes cařihradský, pro blízkost bratří evropských, ukazuje různé formy a původ tedy rozdílný. Je zcela nestejně výšky, srsti rozmanité, od světle šedivé a žlutavé až do leskle černé; někteří se podobají našim psům ovčáckým, jiní zas našim řeznickým, ještě jiní liškám atd. Psi syrští, palestinští a egyptští jsou již zevnějšku jednoduššího a zároveň divočejšího. Jejich výška obnáší průměrně dvě stopy, jich srst je tvrdá, barva žlutošedá jako poušť, hlava trojhranná skoro jako hlava vlka. Vycházejí ven do pouště, a dravci pouště, šakáli a hyeny, vnikají zas za noci do měst, i děje se divoké páření. V Suezú můžeš za noci slyšet v ulicích stálé vytí šakálů. Ale i pes suezský ještě štěká a není tedy dravcem zcela divokým.

Bídny, mizerný a protivný je orientální pes všude stejně. Jenže na př. pes kahýrský je ještě bídnejší cařihradského, pravý skelet, zhubenělý, vyhladovělý na pouhý stín zvířete. Cařihradský v některé čtvrti nebo ulici, jež přísně stráží proti návštěvám psů sousedních, přece je trochu krmenější, zvláště kde se nalezájí evropské hostince. Před hostincem, ve kterém jsem bydlel, mělo pětmcitma psů štaci a pak ovšem zas vybývá málo na jednotlivého. Jich síla je pak také jen skrovna, a viděl jsem, jak jediný buldok cestujícího Angličana hnál celou psí kolonii před sebou — ani utéci mu nemohli. Jsou tak upoutáni na ulici svou, že lehne-li požárem, po měsíce ještě sídlí na spáleništi a vyhrabávají seškvařené zbytky. Lidé vytáhli z ulic, psi v nich zůstali — co je jim po lidech, oni mají jen smysl místní, jako kočky.

Plíží se se svěšenou hlavou, vyceněnými zuby nebo líně visícím jazykem a vždy zatáhnutým ocasem. Jich srst je nečistotou a prašivinou spečena, prašivina žere na nich všude, těla jsou na několika místech odevřena, vidíš až bělicí se kosti. Celý výraz jich je neskonalý smutek, ani štěňata nevidíš, že by si hrála. Štaci svou mají vždy uprostřed ulice, nevyhnou se nikomu, ani koňům, kteří přes ně kráčejí co nejopatrněji.

Ale nejsmutnější jsou ti, kteří sídlí za hradbami, na skalním svahu Stambulu k Bílému moři. Sem se vyhazuje ze Se-

roje smetí a vynáší popel. Jakmile vystoupí putnář na svah, sežene se celá smečka bídných těch tvorů kolem něho. Vysypaný obsah je v okamžiku rozhrabán, jakoby u zvýšeném jen hladu psi zaknučí a rozcházejí se s hlavou schoulenou. Některý se postaví až k moři a vyje naproti k asijské straně. Pak se vrhne jakoby v samovražedném úmyslu do vln, ale plave dál a dál, až dosáhne po dlouhé práci druhého bosporského břehu — vyleze, otřepe se a vyje zas z Asie do Evropy. Za okamžik seženou se na něho psi skutarští, on musí znovu do moře — chvilku ještě plave, pak utone, a má dohladověno.

III

(B a c h š i š)

BACHŠIŠ, T. J. SPROFITNÉ. ALLAH, T. J. NEJVYŠŠÍ. Kdykoli se podívá Orientál na Orientála, vyřkne „Allah!“, a kdykoli se podívá na Okcidentála, řekne: „Bachšiš!“

Spropitné se ovšem dává po celém světě, ale nevím kraje, kde by také dárci bylo příjemné. Ve Vídni sobě nechá sklepník za pět krejcarů vynadat jako kluk. V Paříži, dostal-li jen jeden sou místo dvou, udělá sklepník po celé kavárně skandál a křičí „un sou pour le garçon!“ V Itálii rozbujelo spropitné co „mancia“, „buona manu“, „bottiglia“, „servizio“ a jiná ještě kvítka lidské špíny, a o Neapolitánu speciálně je známo, že žádá nejen vůbec spropitného, nýbrž spropitného i za to, že laskavě přijal to první spropitné. Orient má touhu obrovskou, žízeň neuhasitelnou, dotěrnost nezlomnou, pro to vše ale jen výraz jediný — „bachšiš!“ Obrát se, kam chceš, „bachšiš!“ ti letí do ucha jako klicek mezi nohy. Stokrát slyšíš to slovo za hodinu, a kdybys chtěl po každé slušně vyhovět, musil bys uložit turecké říši dvojnásobnou daň. „O bachšiši sní nebohý Arab, turecký lenoch, oslák, koňar, žebrák, zloděj, kluk, stařec — náruživě, šíleně vrhne se na tebe a zařve „bachšiš havaje!“ V Cařihradě samém se člověk nepodiví, jeť to světové město a má tedy světové nepříjemnosti. Vyndá-li potkávající tě ženská cigaretu z úst a řekne „bachšiš“ — dobrá! Běží-li kluk půl hodiny za tebou a křičí stále totéž

slovo — dobrá! Čeká-li na tvůj kaik u přístaviště chlap s tyčkou, a položí-li tu tyčku na lodici, jen tak aby se zdálo, že něčím pomáhá — dobrá, druhé Benátky! Ale jinde po té turecké říši!

Lod' přistála k Smyrně. Vystupujem na břeh a turecký kavas nám odebere pasy. Máme si pro ně přijít na úřad. Přijdem tedy. Ostatní lidé stojí na pavlači a smějí s úředníkem mluvit jen skrz okno, my jsme pozváni hned dovnitř. Úředník nám dá sedadlo, huba mu jede po francouzsku jako meč. Pak nám dá vidované „teškeré“, tiskne nám přátelsky ruku —, ale tiskne pořád, nepustí. My nerozumíme — konečně mu splyne se rtů sladké „bachšiš!“ a s našich zpocených rukou do jeho dlaně nějaký stříbrňák.

Přirazili jsme k Joppe. Turečtí celníci chytanou naše zavazadla, šmýkají je sem a tam, dívají se na nás přísně jako lidojedi — „dejte jim po několika piastrech!“ šeptá drago-man. Již slovo piastr působilo kouzelně, lidojedi náhle zkrotli a s nejsladším svým výrazem na tváři otvírají místo našich vaků vlastní svou dlaň.

Jsme v Jerusalemě, v městě, kde se lidé co do národností a vyznání nejpestřeji míchají. Jen jedna vznešená idea pojí je všechny stejně — mohamedán, katolík, armén, protestant, kopt, žid, všichni natahují ruce a žádají bachšise. Prohlížíme znamenitosti města a dáváme pořád bachšise, v jeskyni Jeremiášově, u hrobu Davidova, na onom místě, kde kohout třikrát zakokrhal. Vcházíme do chrámu křesťanstvu nejsvětějšího, do chrámu Božího hrobu — uvnitř nás vítá několik tureckých pacholků a křičí „bachšiš!“ Vyjíždíme na horu Olivetskou, ke kapli „nanebevstoupení“ a dále za vesničku Kafr et tur — veškeré obyvatelstvo se vyhrne, „hadži — hadži!“ (poutník) volá jeden na druhého, padesát rukou vztahuje se k sedlu a padesát hrdel řve „bachšiš!“ Ti chlapi vypadají dosti podezřele, slušno s nimi vyjít dobře — napřed stojí žena s dítětem, nahnem se s koně, pohladíme dítě po tváři; matka je patrně potěšena, ukazuje na své milé robě a žádá „bachšiš!“

Chcem ze Suezu do Kahýry železnou drahou. Již je všechno v pořádku, vaky odváženy, lístky zaplacený, kupé odevřeno — ale před kupém stojí arabská rodina, otec, matka

a dítě. Otec ukazuje na matku, matka na dítě, dítě na oba a všichni tři chtějí bachšiš, ne za sebe, obětovně jeden za druhého. Je strašné parno ve vagonu, člověk by rád alespoň na stanicích, na stinné straně, spustil žaluzie. Chraň se, směle, jako vlašťovky hned se kupka lidí zavěsí k oknu a žádající ruce prošermují celou prostoru.

Kahýrský fiakr zavezl nás nahoru na citadelu. Starý Harant z Polžic, chtěje sobě zde žoldánské sídlo prohlédnouti, byl „vysypán“, jak se říká, a musil na svém oslu v závratném spěchu pryč, jen aby život zachránil. Teď už je zcela jinak, strážé propouštějí volně, sloužící zdvořile vítají, dvěře se ochotně odvírají, neříká se jim už „sesam!“, jen „bachšiš!“ A když vyjdem zase ze zámku, stojí tu vojáci v řadě, každý v ruce kytičku, již nám podává — bachšiš po celé frontě. Jen ten chlapík, který právě s puškou v ruce stojí u prvního vchodu, nemá kytičky; zato vzdává čest a — natahuje pak ruku. Venku v citadelním dvoře procházejí se trestníci, samí vražkové, jak se nám sděluje. Sotva nás spatřili, již se šourají blíž. Těžké dlouhé jich řetězy řinčí, velká železná koule, upevněná na konci jich řetězů, válí se sem tam — „bachšiš!“ prosí úpěnlivě. Proč bychom chudákům nedali, ale již je tu také jich strážce, poddůstojník, a také žebře!

Bud' jen nějaký čas v Orientu a půjdeš také kotem pohřbu rychle, ze strachu, aby se mrtvý na marách nevzepnul a nezabědoval „bachšiš!“ Není tak zlá ta anekdota o cestovateli, stojícím v pátek před cařihradskou mešitou, aby jednou osobně spatřil sultána. „Nač držíte pořád ten peníz v ruce?“ ptá se soused. „Nu — kdyby chtěl sultán bachšiš!“